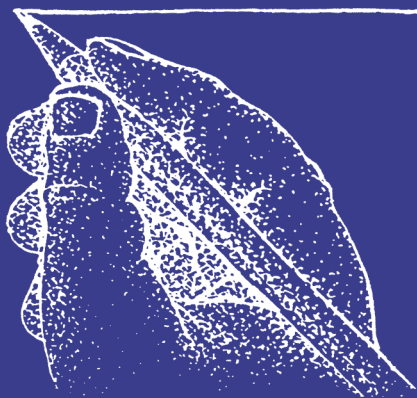

КУЛТУРА И ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ (IV)

*Зборник радова
са 4. научне конференције*

Истраживање,
представљање,
заштита и очување
културног наслеђа
Србије и српског народа

**КУЛТУРА
И ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ
(IV)**

**Зборник радова
са 4. научне конференције
ИСТРАЖИВАЊЕ, ПРЕДСТАВЉАЊЕ,
ЗАШТИТА И ОЧУВАЊЕ
КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА
СРБИЈЕ И СРПСКОГ НАРОДА**

Београд, 30. новембар 2018.

КУЛТУРА И ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ (IV)

Зборник радова са 4. научне конференције ИСТРАЖИВАЊЕ, ПРЕДСТАВЉАЊЕ, ЗАШТИТА И ОЧУВАЊЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА СРБИЈЕ И СРПСКОГ НАРОДА

Издавач:

Мегатренд универзитет
Факултет за културу и медије
Београд, Гоце Делчева 8

За издавача:

проф. др Драган Никодијевић,
декан Факултета за културу и медије

Програмски савеш:

Проф. др Мића Јовановић, ректор Мегатренд универзитета, председник
Академик Љубиша Ракић, потпредседник
Академик Радомир В. Ивановић
Академик Иван Јевтић
Проф. др Миодраг Јевтић, заменик ректора Мегатренд универзитета
Проф. др Драган Никодијевић, проректор Мегатренд универзитета
Проф. др Миливоје Павловић, проректор Мегатренд универзитета
Проф. др Бранко Прњат
Проф. Алојз Ујес
Проф. др Мирослав Савковић
Проф. Милош Шобајић
Проф. др Зоран Аврамовић
Проф. др Владимир Првуловић

Организациони одбор:

Проф. др Мирко Милетић, председник
Проф. др Драгана Новаковић
Проф. др Драгана Јовановић
Проф. др Маја Радонић
Др Дуња Половина

Избор и рецензија радова:

Проф. др Мирко Милетић
Проф. др Драгана Новаковић
Проф. др Драган Ђаловић

Уредништво:

Проф. др Мирко Милетић
Проф. др Маја Радонић

Директор Издавачке делатности:

Бранимир Трошић

Штампа:

Терција ДОО, Бор, Улица 7. јула 58

Тираж:

150 примерака

ISBN 978-86-7747-629-8

Садржај

Дарко Танасковић ЗАШТИТА, ЧУВАЊЕ, ОДБРАНА И ВРЕДНОВАЊЕ СРПСКОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА	1
Владимир Првуловић ИДЕНТИТЕТСКА ПОДЛОГА СРПСКОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА.	11
Miroslav D. Stevanovic Dragan Z. Djurdjevic NEOLIBERAL TRANSFORMATION AS A FACTOR IN UNDERMINING CULTURAL HERITAGE IN SERBIA	25
Зоран Аврамовић КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ СРБА НА КИМ И МЕДИЈСКА БРИГА	39
Јован Јањић КОСОВСКИ ЗАВЕТ – ДУХОВНА ВЕРТИКАЛА СРПСКОГ ИДЕНТИТЕТА. . . 53	
Слободан Вулетић Милан Спасојевић Војислав Тодоровић УЛОГА ШКОЛЕ У ПРЕЗЕНТАЦИЈИ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА СРБИЈЕ	69
Шандор Шетало ТЕСЛИН ПОРТРЕТ У ЕМИСИЈАМА ИЗ КУЛТУРЕ.	81
Агота Виткаи-Кучера ПРЕДСТАВЉАЊЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА КРОЗ УМЕТНИЧКИ ПРОЈЕКАТ „НЕОБУЗДАНИ СКЛАД – МУЗИЧКО СЦЕНСКО УПРИЗОРЕЊЕ ЖИВОТА И ДЕЛА ПАЛА АБРАХАМА“	95
Михајло Манић Снежана Радојчић МЕДИЈИ И КУЛТУРА	111
Марија Боранијашевић ОЧУВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И ЊЕГОВИХ ОБЕЛЕЖЈА.	125

<p>Јасна Ђорђевић БУДУЋНОСТ КЊИГЕ КАО КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ</p>	137
<p>Војислав Тодоровић Слободан Вулетић Милан Спасојевић СТАВОВИ И МИШЉЕЊЕ МЛАДИХ О КУЛТУРНОМ НАСЛЕЂУ СРБИЈЕ</p>	153
<p>Љиљана Манић Татјана Миливојевић Драган Чаушевац ОБИЧАЈИ И РИТУАЛИ У ПРЕВЕНЦИЈИ И ЛЕЧЕЊУ ПОРЕМЕЂАЈА ГОВОРА</p>	165
<p>Сара Мандић УПРАВЉАЊЕ НАСЛЕЂЕМ УМЕТНИЧКЕ МУЗИКЕ У СРБИЈИ</p>	181
<p>Радмила Михајловић СРЕДЊА И ЈУЖНА ИТАЛИЈА: ПОГЛЕД НА ИМИГРАЦИОНЕ ПРОЦЕСЕ СРБА И СРПСКУ КУЛТУРНУ БАШТИНУ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ 9. И 19. ВЕКА</p>	201
<p>Данијела Вићентијевић ЗНАЧАЈ МОДЕЛА „STORY TELLING” И КУЛТУРЕ СЕЂАЊА ЗА ИНТЕРПРЕТАЦИЈУ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА И РАЗВОЈ ТУРИЗМА</p>	215
<p>Владимир Малинић Јелена Миленковић ВАЛОРИЗАЦИЈА СМЕДЕРЕВСКЕ ТВРЂАВЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА</p>	231
<p>Саша Миљковић Дуња Половина ВАЛОРИЗАЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА КАО СРЕДСТВО ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ Студија случаја: Град Ниш</p>	247

Мср Владимир Малинић, докторанд*
Мср Јелена Миленковић, докторанд
Географски факултет
Универзитет у Београду, Србија

ВАЛОРИЗАЦИЈА СМЕДЕРЕВСКЕ ТВРЂАВЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА

Апстракт: *Културно наслеђе рефлектује историју културе живљења једног народа, као и друштвено-историјске околности у којима је то наслеђе стварано. Оно се налази у функцији развоја културног туризма, при чему и култура, и туризам остварују одговарајуће ефекте. Развој туризма једног места генерише приход који се усмерава на очување, заштити и промоцију културног наслеђа, али и повећава свест о значају културе код локалне заједнице. Смедеревска тврђава је била културно, духовно и књижевно седиште Србије десетих Бурђа Бранковића, а данас је неокрејно културно добро од изузетног значаја и сведок бојаше историје нашег народа. У циљу сагледавања пошеницијала којима Смедеревска тврђава располаже, извршена је њена туристичка валоризација по моделу Хилари ду Крос (Hilary du Cros). Суштина овог модела оледа се у преознавању моћности за укључивање културног наслеђа у одрживи развој туризма.*

Кључне речи: *културно наслеђе, Смедеревска тврђава, туристичка валоризација, Хилари ду Крос модел.*

* vmalinic92@gmail.com

Увод

Оријентација културне понуде на туристе подстакла је међусобну сарадњу сектора културе и туризма, при чему се изнедрио нов вид туризма, који је у домаћој и страниј научној литератури познат као културни туризам (Миленковић, 2018а). У основи културног туризма налазе се културне туристичке вредности, које привлаче или могу привући туристе у одређену дестинацију. Фундамент су развоја туризма дате области и компоненте туристичког система, које утичу на тип, локацију и интензитет развоја туристичких активности (Марковић, Петровић, 2012).

У развоју културно-историјског наслеђа као туристичке атракције, успешна интеграција сектора културног менаџмента и сектора туризма може донети обостране ефекте (Du Cros, 2001). Развој туризма једног места генерише приход који се усмерава на очување, заштиту и промоцију културног наслеђа, повећава се свест локалне заједнице о значају културе, подстиче се професионално управљање културним наслеђем и омогућује се боља контрола над коришћењем културних потенцијала. С друге стране, адекватним осмишљавањем културно-туристичког производа обогаћује се имиџ дестинације, повећава потрошња, дужина боравака и задовољство туриста (Demonja, 2011).

Како би се оствариле узајамне користи оба сектора, неопходно је планирање културно-историјског наслеђа, које је директно повезано са менаџментом културних добара, при чему је усклађивање броја посетилаца и трајање њиховог боравака у односу на издржљивост ресурса од есенцијалне важности (Pančić-Kombol, 2006).

Полазна фаза при планирању развоја културног туризма на одређеној дестинацији, јесте туристичка валоризација културних добара (Du Cros, 2001). Приликом туристичке валоризације могу се уочити тренутни адекватни атрибути којима културне туристичке вредности располажу, са повољним могућностима да дестинација постане препознатљивија и посећенија на туристичком тржишту, али се, такође, могу уочити и ограничавајући фактори даљег развоја туризма.

Методологија истраживања

Туристичка валоризација, према Станковићу (2003), представља комплексну оцену туристичких вредности које су од значаја за садашњи и будући развој туризма на посматраном простору. Управо због тога, она се сматра једним од најзначајнијих питања теорије и праксе туризмологије, али има и велики значај за планирање будућег развоја туризма. Валоризација подразумева економско активирање које је максимално подређено очувању интегритета туристичке вредности (Ромелић, Марковић, 1994).

Туристичком валоризацијом треба утврдити стање туристичких вредности, на основу чега се одређују објективне могућности за развој туризма, а затим врши процена евентуалне заштите ресурса, неопходних инвестиција и могућности туристичког промета (Бесермењи, Марковић, Јовичић, 2010).

У туризму не постоји тачно одређена метода туристичке валоризације, већ је заступљен већи број њих. То је резултат непостојања јединствених критеријума, због чега је туристичка валоризација предмет многих дискусија и сучељавања мишљења у туристичкој теорији и пракси (Bruschi, Cendrero, 2005; McKercher, Ho, 2006; Coratza, Giusti, 2005; Pralong, 2005; Reynard et al, 2007).

Један од научно признатих, препознатљивих и најчешће коришћених модела туристичке валоризације за културна добра је модел Хилари ду Крос (Du Cros, 2001; Du Cros, 2000). Овај модел има велики практични допринос у валоризацији културних туристичких вредности, због чега је често имплементиран и у истраживањима домаћих аутора (Миленковић, 2018б). Хилари ду Крос, по којој је модел и назван, је у процес туристичке валоризације увела културно-туристичке субиндикаторе и степен њиховог градирања, посебно за туристички сектор, а посебно за сектор менаџмента културних добара. *Туристички сектор* обухвата две групе субиндикатора: тржишну привлачност културних добара и факторе од значаја при дизајнирању туристичког производа. Субиндикатори се вреднују оценама од 0 до 5, при чему поједини индикатори имају мање распоне бодова (табела 2). Сабирањем оцена свих субиндикатора из обе групе (укупно 13 субиндикатора) добија се укупна оцена туристичког сектора. Тако добијена оцена се тумачи на следећој скали: 0–20 (слаба привлачност), 21–40 (средња привлачност) и 41–60 (велика привлачност). *Сектор менаџмента културних добара* такође обухвата две групе субиндикатора: културни значај и робусност. Као и у претходном случају, сабирањем оцена свих субиндикатора из обе групе (њих 14), добија се укупна оцена сектора менаџмента културног добра. Добијена оцена се тумачи на следећој скали: 0–20 (велика осетљивост/мала културна вредност), 21–40 (осредња осетљивост и културна вредност) и 41–60 (слаба осетљивост/висока културна вредност) (Станојловић, Ђурчић, Павловић, 2010; Марковић, Петровић, 2012).

На основу извршене анализе поставља се *матрица тржишне привлачности* са девет ћелија, означених са М (и, ј) (и, ј = 1, 2, 3) и за сваку туристичку вредност се одређује којој ћелији припада, у зависности од оцене коју је добило у раније спроведеном поступку оцењивања (Берић и др., 2011). Ћелије су дефинисане на следећи начин:

- М (1,1) висока вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност;
- М (1,2) висока вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност;

- М (1,3) висока вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност;
- М (2,1) средња вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност;
- М (2,2) средња вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност;
- М (2,3) средња вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност;
- М (3,1) мала вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност;
- М (3,2) мала вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност;
- М (3,3) мала вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност.

Табела 1 – Матрица тржишне привлачности

Сектор менаџмента	41 – 60	М (1, 1)	М (1, 2)	М (1, 3)
	21 – 40	М (2, 1)	М (2, 2)	М (2, 3)
	0 – 20	М (3,1)	М (3, 2)	М (3, 3)
		0 – 20	21 – 40	41 – 60
	Туристички сектор			

Највећи потенцијал за укључивање у туристичко привређивање имају културна добра која се, након извршене туристичке валоризације, сврставају у хелије М (2,3) и М (1,3). Културна добра са средњом и високом тржишном привлачношћу, али ниским степеном робусности могу се користити у сврху туризма, али тек онда када се обезбеде услови који ће спречити његово оштећење приликом посете туриста. Културна добра која одликује мала тржишна привлачност М (3,1) не могу се посматрати као дестинације које ће привући велики број туриста. Културна добра са високом или осредњом вредношћу индикатора културне значајности/робусности и осредњом туристичком привлачношћу морају се адекватно промовисати, али и заштити у смислу одређивања оптималног броја посетилаца ради успостављања одрживог развоја културног туризма (Stamenković, 2005; Марковић, Петровић, 2012; Миленковић, 2018б).

Како би се максимално избегла субјективност у вредновању, оцењивање субиндикатора вршило је десет испитаника, и то археолог, историчар уметности, туристички водич, троје туризмолога, историчар и троје туриста на самом локалитету. На основу одговора и оцена свих анкетираних, добијене су средње оцене сваког појединачног субиндикатора. Анкетирање је спроведено у току октобра месеца 2018. године.

Смедеревска тврђава – последње велико дело српске средњовековне архитектуре

Смедеревска тврђава налази се на ушћу реке Језаве у Дунав (Lečić, Mitković, Manić, 2017). Подигнута је на захтев деспота Ђурђа Бранковића, који је био принуђен да оснује нову престоницу на северној граници своје државе, након губитка Београда (Павловић, 2001). Монументални споменик српске културе са површином од око 11 ha, 25 кула и бедемима у дужини од једног и по километра, представља највећу равничарску тврђаву у Европи из доба хладног оружја и последње велико остварење српског средњовековног војног градитељства (Павловић, 2001; Белиј и др., 2014).

Смедеревска тврђава изграђена је за кратко време, под опасношћу од Турака. О томе сведочи натпис на кули која раздваја Мали од Великог града. На њој је од опека узидан велики крст, који носи монументални натпис са именом ктитора деспота Ђурђа, и годином подизања – 1430. Натпис представља јединствено уметничко остварење, јер слични натписи нису сачувани ни у српској, ни у византијској архитектури (Ćurčić, 2013).

Тврђава је грађена по узору на византијска утврђења, првенствено по угледу на Цариград. У периоду од 1428. до 1459. године Смедерево, заједно са својом тврђавом, доживљава политички, културни и привредни просперитет, иако су га Турци држали између 1439. и 1444. године, а други пут освојили 1459. године, чиме је срушена Деспотовина Србија (Станковић, 2012).

Дунав, река Језава и поток Петије, као и постојећа конфигурација терена, условили су троугласту основу утврђења, која је подељена на цитаделу, односно Мали град, Велики град и предграђе (Станковић, 2012; Lečić, Mitković, Manić, 2017). У изградњи тврђаве разликују се две фазе. Прва фаза трајала је од 1428. до 1430. године, када је подигнута утврђена палата Ђурђа Бранковића (Мали град), у којој је била смештена деспотова резиденција, зграда за породицу, пратњу и стражу, библиотека и кованица новца. Најрепрезентативнији део Малог града била је Велика сала за пријеме која је украшена са три готичке и једном романичком бифором (Visit Smederevo, 2018). Мали град имао је шест кула (Станковић, 2012). Друга фаза изградње трајала је од 1430. до 1439. године када је изграђена тврђава моћних бедема и 19 кула (Велики град), са додацима и непосредно после привременог заузимања Смедерева од стране Османлија, 1439–1444. године. У Великом граду налазили су се војни логор и живело је локално становништво (Станковић, 2012; Ćurčić, 2013).

Падом Смедерева 1459. године у турске руке гаси се и самосталност српске средњовековне државе, а са њом и уметност моравске школе (Павловић, 2001). Због положаја на Цариградском друму, представљало је важно место за покрете турске војске. У периоду од 1689. године до Првог српског устанка, Смедерево је наизменично било у рукама Аустријанаца и Турака. Карађорђе

је 1805. године преместио Правитељствујушчи совјет у Смедерево, те се у ослобођени град досељава становништво Србије, Босне, Херцеговине, Црне Горе, Македоније, Санџака и Бугарске. Након Другог српског устанка, Турска дуго задржава војску у тврђави (Станковић, 2012). Нажалост, одлазак турског гарнизона 1867. године означио је и почетак деградације и уништења тврђаве. Пруга у Смедерево долази крајем 19. века, што је као последицу имало уништење спољних одбрамбених зидова. Иако незнатно оштећена за време Првог светског рата, тврђава је била једна од најбоље очуваних средњовековних градова све до 1941. године када је знатно страдала од велике експлозије муниције која је у њој била смештена и током англоамеричких бомбардовања 1944. године (Станковић, 2012; Lečić, Mitković, Manić, 2017).

Након Другог светског рата Смедеревска тврђава постаје градски парк и ставља се под заштиту државе као споменик културе (1946–1975.). Статус споменика културе од изузетног значаја добија 1979. године (РЗЗЗСКС, 2018). Данас се Велики град махом налази у рушевинама и препуштен је зубу времена, док су на простору Малог града изведени конзерваторски и рестаураторски радови, чиме му је донекле враћен пређашњи изглед (Visit Serbia, 2018). Тврђава се полако развија у европску знаменитост, представљајући ексклузивни простор за музичко-сценске и друге културне догађаје, од којих се посебно истичу Смедеревска јесен и међународни амбијентални позоришни фестивал Тврђава театар (Станковић, 2013; Белиј и др., 2014).

Резултати истраживања

Туристички сектор

Амбијент – Смедеревска тврђава је добро очуван и јединствен фортификациони објекат, а археолошка истраживања и конзерваторски радови омогућили су туристима аутентичан доживљај простора и времена. Тврђава се налази на ушћу Језаве у Дунав, па је приметан изузетан склад природног и антропогеног, што је од значаја за привлачење туриста.

Познатост ван локалне области – Смедеревска тврђава се може охарактерисати као најатрактивнија и најпознатија антропогена туристичка вредност општине Смедерево, али и као један од носилаца туристичке понуде Србије на Дунаву. Ипак, непостојање евиденције о промету туриста онемогућава детаљнију анализу броја и структуре посетилаца. Страних туриста свакако има највише у току летњих месеци, екскурзија за време пролећа и јесени, а већи број домаћих туриста је и у току септембра месеца, када се одржава манифестација „Смедеревска јесен“.

Важан национални симбол – Престони град деспота Ђурђа Бранковића је током прве половине 15. века био ослонац српске државе и њено

културно, духовно и политичко седиште. Једна од највећих тврђава Европе тог времена има национални значај. Ипак, без обзира на своју симболику и монументалност, може се рећи да још увек поприлично заостаје за српским средњовековним манастирима, али и археолошким локалитетима из римског периода попут Виминацијума и Феликс Ромулијане.

Може се испричати интересантна прича – Многобројне легенде и митови, историјски извори, догађаји и народна предања, омогућавају буђење знатижеље код туриста и њихово анимирање. Страним и домаћим туристима су наравно најинтересантније приче о деспоту Ђурђу и Јерини, али и о улози тврђаве у Првом и Другом светском рату.

Поседује особине које га диференцирају од осталих културних добара – Досадашња истраживања показала су да је Смедерево, уз Београд, било најзначајнија српска урбана средина прве половине 15. века. Такође, Смедеревска тврђава је највећа средњевековна тврђава на територији Србије, којој векови нису одузели аутентичност. Некадашња престоница Србије свакако се диференцира од осталих културних добара у ближем и даљем окружењу.

Привлачност за специјалне потребе – Смедеревска тврђава је погодна за развој различитих облика туризма. Наравно, доминантна је културна улога, али постоји и могућност за организовање различитих типова манифестација, које би омогућиле интеграцију разноврсних туристичких мотива у окружењу. Завршетком рестаурације и конзервације тврђаве, ојачала би њена едукативна улога, а близина Дунава омогућава укључивање Смедерева у научички туризам, једну од веома профитабилних грана ове привредне делатности.

Комплементарност са туристичким вредностима у окружењу – Комплементарност простора се огледа у прожимању природног и друштвеног и спајању свих елемената, и зато на туристичком тржишту већу вредност имају поливалентне туристичке регије (Берић, Ивков-Цигурски, Томић, 2012). Спој антропогених и физичко-географских вредности чини понуду дестинације или регије разноврснијом, а боравак може учинити дужим и занимљивијим за посетиоца. Смедеревска тврђава има изузетан потенцијал за укључивање у комплементарну туристичку понуду овог дела Србије, мада је тај потенцијал до сада слабо био искоришћен.

Развијеност туризма у окружењу – Туризам је у општини Смедерево развијен, мада не у складу с могућностима. Туристичка организација Смедерево, основана с идејом да обавља послове развоја, очувања и заштите туристичких вредности на територији општине Смедерево и с циљем развоја потенцијала општине, ликвидирана је 2016. године, а део њених надлежности преузело је ЈП „Смедеревска тврђава“. Због недостатка финансијских средстава, у туристичкој понуди мањка професионалних водичких служби и сувенирница, а учешће на туристичким сајмовима у региону је ограни-

чено. Ипак, број туриста и остварених ноћења је у сталном порасту, а домицилно становништво се све више укључује у туристичко привређивање.

Културно добро асоцира на културу – Смедеревска тврђава апсолутно асоцира на културу и може се повезати с њом. Културна вредност тврђаве је велика, дајући јој аутентичност, што је компаративна предност.

Табела 2 – Субиндикатори тржишне привлачности

Туристички сектор <i>Тржишна привлачност</i>	
Субиндикатори	Оцена
Амбијент (слаб 0–1, адекватан 2–3, добар 4, одличан 5)	5, 4, 4, 5, 4, 4, 5, 5, 4, 5 – 4,5
Познатост ван локалне области (непознато 0–1, у одређеној мери 2–3, веома добро познато 4–5)	4, 4, 4, 4, 3, 4, 5, 4, 4, 4 – 4
Важан национални симбол (не 0, има изванстан потенцијал 1–3, да 4–5)	4, 5, 4, 5, 4, 4, 5, 4, 5, 4 – 4,4
Може се испричати интересантна прича (не 0, има изванстан потенцијал 1–3, да 4–5)	4, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5 – 4,9
Поседује особине које га диференцирају од околних културних добара (слабо се разликује 0, у одређеној мери 2–3, значајно се разликује 4, у великој мери се разликује 5)	4, 5, 4, 4, 3, 4, 4, 4, 4, 4 – 4
Привлачност за посебне потребе (не 0, има изванстан потенцијал 1–3, да 4–5)	3, 3, 4, 3, 3, 3, 4, 3, 4, 3 – 3,3
Усклађеност са осталим туристичким производима на дестинацији (не 0, има изванстан потенцијал 1–3, да 4–5)	5, 3, 4, 4, 3, 4, 3, 3, 3, 3 – 3,5
Развијеност туризма у окружењу (ниска 0, постоји у извесној мери 1–3, висока 4–5)	4, 3, 4, 3, 4, 3, 3, 3, 2, 3 – 3,2
Дестинација се асоцира са културом (слабо 0, у извесној мери 2–3, изражен 4–5)	5, 4, 4, 3, 5, 4, 5, 4, 4, 3 – 4,1
Укупна оцена	35,9

Приступ културном добру – Тврђава се налази на неколико минута хода од центра Смедерева, које је седиште истоимене јединице локалне самоуправе. Смедерево је од Београда, највећег емитивног и рецептивног центра Републике Србије, удаљено 60 km, а од ауто-пута Е-75, најзначајнијег саобраћајног правца у земљи, 15-ак километара. Велика компаративна предност је положај тврђаве на самој обали Дунава, који представља паневропски коридор 7 и најпрометнију трасу за речна крстарења у Европи.

Транспорт од емитивног центра до културног добра – Главна аутобуска станица у Смедереву налази се у строгом центру града, у непосредној близини Смедеревске тврђаве. Аутобуси на релацији Смедерево – Београд

саобраћају више пута дневно, тако да је овај вид саобраћаја најразвијенији. Осим Београда, директна аутобуска линија успостављена је с још неколико градова (Пожаревац, Ниш, Нови Сад). Железнички саобраћај је слабије развијен, па су једине линије Смедерево – Лапово и Смедерево – Пожаревац. До Београда не постоји директна линија. Потенцијално велики значај за повећање промета туриста има туристички пристан на Дунаву, отворен 2017. године. Ипак, овај пристан представља привремено решење. Идеја је да се на месту садашње теретне луке у центру града, која служи за претовар руде и производа смедеревске железаре, уреди модерно пристаниште.

Близина других атракција – Градско језгро Смедерева са својим туристичким атракцијама представља туристичку вредност најближу Смедеревској тврђави, јер се растојање између њих може савладати пешке. Остале туристичке вредности су на већој удаљености, а међу њима би требало издвојити Виминацијум, град Пожаревац, али и утврђење Рам. Реч је о комплементарним туристичким вредностима.

Услугне погодности – У туристичкој понуди мањка простора за паркирање и информативних табли за посетиоце. Такође, у оквиру комплекса Смедеревске тврђаве није могуће купити освежење или храну. С друге стране, асортиман услуга у центру Смедерева је задовољавајући и разноврсан. Свакако да би пажњу требало усмерити на проширивање понуде сектора за пружање услуга смештаја, али и обнову туристичке сигнализације.

Табела 3 – Субиндикатори од значаја при дизајнирању туристичког производа

Туристички сектор	
Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа	
Субиндикатори	Оцена
Приступ (није дозвољен 0, ограничен приступ 1–2, дозвољен приступ 3–4)	4, 4, 4, 4, 3, 4, 3, 4, 4, 4 – 3,8
Саобраћајна повезаност (тешка доступност 0, олакшана доступност 1–2, одлична доступност 3)	3, 2, 2, 3, 2, 3, 2, 2, 3, 2 – 2,4
Близина других културних атракција (веома удаљено 0, олакшан је приступ 1–2, растојање се може брзо прећи пешке 3)	2, 2, 3, 3, 2, 2, 3, 2, 3, 3 – 2,5
Услугне погодности (слабе 0, адекватне 1–2, добре 3–4, одличне 5)	3, 1, 2, 4, 3, 3, 4, 2, 3, 3 – 2,8
Укупна оцена	11,5

Сабирањем просечних оцена субиндикатора туристичког сектора добија се вредност која износи 47,4, што указује на високу привлачност Смедеревске тврђаве.

Сектор менаџмента културној добри

Естетска вредност – За разлику од других утврђења, који су изгубили своје некадашње првобитне средњовековне структуре због накнадних модернизација, Смедерево је сачувало свој аутентичан облик који су му дали првобитни градитељи. О великој естетској вредности говори чињеница да се овај локалитет налази под заштитом од 1946. године, а од 1979. године добија статус споменик културе од изузетног значаја.

Историјска вредност – Смедеревска тврђава била је поприште бројних и бурних историјских догађаја, која је упркос немилим и деструктивним освајањима успела да очува свој првобитан корпус и положај на Дунаву, те данас упознаје своје посетиоце са динамичношћу своје прошлости.

Едукациона вредност – Смедерево и Смедеревска тврђава два су појма која се не могу одвојено посматрати, јер их прожима заједничка историја. Као често одредиште дечијих и школских екскурзија, у Смедереву је могуће осим тврђаве видети заштићено стабло Карађорђевог дуд, храм Светог Георгија, цркву Успења Пресвете Богородице, градски музеј, Галерију савремених уметности и др. Сви атрибути налазе се у функцији едукације посетилаца.

Научноистраживачка вредност – Запослени у ЈП „Смедеревска тврђава“ истичу да је локалитет у потпуности истражен, тако да потребе за даљим истраживањима не постоје. У Малом граду извршени су сви неопходни радови како би се локалитет заштитио, док се радови на конзервацији и рестаурацији Великог града одвијају, али изузетно спорим темпом.

Табела 4 – Субиндикатори културној значаја

Сектор менаџмента културних добара	
<i>Културни значај</i>	
Субиндикатори	Оцена
Естетска вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)	2, 2, 2, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 2 – 1,4
Историјска вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)	2, 2, 2, 2, 2, 2, 2, 2, 2 – 2
Едукациона вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)	2, 2, 2, 2, 1, 2, 2, 2, 2 – 1,9
Научноистраживачка вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)	2, 2, 1, 2, 1, 1, 1, 1, 1 – 1,3
Друштвена вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)	2, 2, 2, 1, 2, 2, 1, 2, 1, 2 – 1,7
Јединственост културног добра (уобичајена културна добра исте врсте 0, мање уобичајена културна добра исте врсте 1, ретка културна добра исте врсте 2, уникатна културна добра исте врсте 3)	0, 2, 2, 3, 2, 2, 3, 3, 2, 2 – 2,1

Репрезентативност на дестинацији (слаба 1, добра 2–3, одлична 4)	4, 3, 3, 3, 3, 3, 3, 3, 3 – 3,1
Укупна оцена	13,5

Друштвена вредност – Данас Смедеревска тврђава представља велики градски парк који је стедиште деце, младих, особа средњих година и пензионера. У комплексу се током године одржавају бројне манифестације које привлаче како домицилно становништво, тако и грађане других градова Републике Србије.

Јединственост културног добра – Смедеревска тврђава сматра се јединственим спомеником културе по површини коју обухвата, типу градње и очуваности првобитног изгледа коју је добила средином 15. века.

Репрезентативност на дестинацији – Захваљујући свом неизмењеном облику, величини и положају, Смедеревска тврђава представља праву репрезентативност на дестинацији.

Осетљивост – Резултати спроведене анкете указују да Смедеревску тврђаву одликује прилична осетљивост, што је у директној вези са ратном историјом и данашњом наменом тврђаве. Представљајући место свакодневног окупљања становништва, а поготово место одржавања манифестација, изложена је континуираним притисцима и свака неконтролисана активност могла би довести до додатних оштећења.

Стање репарације – У Малом граду комплекса Смедеревске тврђаве извршена је конзервација и рестаурација, захваљујући којима стичемо репрезентативнију слику првобитног изгледа. Велики град је прилично запуштен. Започете су акције рестаурације зидина и бедема, али њихов ток иде изузетно спорим темпом.

План управљања – Комплекс се налази под окриљем Регионалног завода за заштиту споменика културе Смедерево које је донело План намене простора и објеката Смедеревске тврђаве 1997. године. Међутим, запослени у ЈП „Смедеревска тврђава“ истичу да се имплементација овог плана често не спроводи на адекватан начин.

Мониторинг и одржавање – Активности одржавања површина Смедеревске тврђаве у домену је рада ЈКП „Зеленило и гробља“. Извршеном валоризацијом уочено је добро одржавање комплекса Смедеревске тврђаве.

Потенцијал за инвестирање – Смедеревска тврђава поседује изузетан потенцијал за инвестирање који, нажалост, још увек није препознат у стратешким документима, нити се предузимају адекватне активности. За почетак, требало би уредити приступе тврђави са копна и обале, а потом посвети се детаљнијем уређењу Великог града.

Могућност негативног утицаја посетилаца на физичко стање културног добра – постоји само у случају енормног броја посетилаца за време одржавања најпосећенијих манифестација.

Могућност негативног утицаја модификације на физичко стање културног добра – ова могућност би постојала уколико се конзерваторски и рестаураторски радови не изводе на начин којим се чува и штити културно добро.

Табела 5 – Субиндикатори робусности

Сектор менаџмента културних добара	
<i>Робусности</i>	
Субиндикатори	Оцена
Осетљивост (велика 0, прилична 2–3, није осетљиво 4)	3, 2, 2, 3, 2, 3, 2, 3, 3, 4 – 2,7
Стање репарације (слабо 0, донекле извршено 1, добро 2–3, одлично 4)	3, 1, 2, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 2 – 1,4
План управљања (нема плана 0, у припреми је 1–4, постоји 5)	4, 1, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0 – 0,5
Мониторинг и одржавање (слабо 0, донекле 1–2, добро 3–4, одлично 5)	4, 2, 3, 4, 3, 3, 5, 4, 4, 4 – 3,6
Потенцијал за инвестирање (слабо 0, адекватан 1–2, добар 3–4, одличан 5)	4, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5 – 4,9
Могућност негативног утицаја посетилаца на физичко стање културних добара (велика могућност 1, средња могућност 2–4, мала могућност 5)	4, 4, 3, 5, 3, 4, 5, 4, 3, 5 – 4
Могућност негативног утицаја модификације на физичко стање културних добара (велика могућност 1, средња могућност 2–4, мала могућност 5)	4, 2, 5, 4, 3, 3, 5, 3, 5, 4 – 3,8
Укупна оцена	20,9

Сабирањем просечних оцена субиндикатора сектора менаџмента културних добара добија се вредност која износи 34,4, што указује на средњу осетљивост културних добара и средњу културну вредност.

Када се у корелацију ставе укупне оцене сектора тржишне привлачности (47,4) и сектора менаџмента културних добара (34,4) на „матрици тржишне привлачности/робусности“ Смедеревска тврђава смешта се у ћелију М (2,3).

Закључак

Испитивањем одговарајућих субиндикатора Хилари ду Крос модела, утврђена је туристичка вредност Смедеревске тврђаве, тј. закључује се да ово културно добро има изузетно повољне услове и потенцијал за укључивање у туристичко привређивање. У перспективи, то је од великог значаја за остваривање читавог низа економских и ванекономских ефеката за локалну заједницу, али и за саму тврђаву. Ипак, Смедеревска тврђава није довољно туристички валоризована, нити туристички активирана, иако

својим атрибутима може привући разноврсну домаћу и страну туристичку клијентелу.

У процесу туристичке валоризације Смедеревске тврђаве треба имати у виду две важне чињенице. Прво, уочава се повољан туристичко-географски положај у односу на зоне и локалитете изузетне туристичке атрактивности, на просторе са високим нивоом туристичке тражње и на правце туристичких кретања. Због тога, туристичко-географски положај представља велики потенцијал за развој свих делатности које спадају у комплекс туризма. Друго, Смедеревска тврђава поседује посебне атрибуте туристичке привлачности, који често могу да утичу на интензитет развоја туристичких активности у дестинацијама у знатно већој мери него квантитет и квалитет угоститељских услуга (Јовичић, Бранков, 2009).

Очување културне баштине и инвестирање у културно наслеђе тесно је повезано с развојем туризма, јер однос на релацији култура – туризам све више добија на значају приликом планирања одрживог развоја. Таква сарадња омогућава заштиту јавног добра с једне стране, а с друге стране остваривање економског успеха, о чему треба посебно водити рачуна приликом развоја туристичке привреде. Културне вредности су важан елемент обogaћивања туристичке понуде одређене дестинације.

За побољшање туристичке понуде Смедеревске тврђаве и за боље коришћење ресурса којима располаже, неопходно је осмислити додатне садржаје, што би омогућило већу комплементарност са атракцијама у околини, повезало физичко-географске и антропогене вредности и ојачало туристичку понуду. Такође, веома је важно побољшати комуникацију са локалном заједницом. При дефинисању туристичке понуде, обавезно треба водити рачуна да је она у складу с осетљивошћу културног добра. Један од главних задатака у будућем периоду биће израда плана управљања тврђавом, који ће омогућити планско спровођење мониторинга и одржавања, али и стварања одрживог и барем делимично самосталног система финансирања. Посебно комплексан проблем с којим се суочава менаџмент Смедеревске тврђаве јесте непризнатљивост Србије на туристичкој мапи Европе, што је делимично ублажено препознатљивошћу Дунава као пловног пута и друге по дужини европске реке. Постојеће слабости се могу отклонити доследним спровођењем планова развоја туризма, успостављањем чврсте сарадње између носилаца понуде и јавног сектора, као и изградњом професионалног односа према туристичком производу. Од велике важности ће бити и општа економска ситуација у земљи и едуковање кадрова који ће омогућити израду адекватних пројеката неопходних за добијање новца из приступних фондова ЕУ.

Захвалност

Овај рад представља резултат истраживања на пројекту бр. 176008, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Литература

- [1] Белиј, С., Илинчић, М., Белиј, Ј., Белиј, М. (2014). *Одрживо планирање и пољопривредна развоја туризма на примеру средњовековних тврђава на Дунаву*. „Гласник Српског географског друштва“, XCIV (3), 69-82.
- [2] Берић, Д., Ивков-Цигурски, А., Томић, Н. (2012). *Туристичка валоризација римског царског града Феликс Ромулијана*. „Гласник Српског географског друштва“, 92 (3), 131-143.
- [3] Бесермењи, С., Марковић, С., Јовичић, Д. (2010). *Туристичка валоризација сакралних објеката грађених у стилу рашке школе*. „Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду“, 58, 93-110.
- [4] Bruschi, V.M., Cendrero, A. (2005). *Geosite evaluation. Can we measure intangible values?* “Il Quaternario”, 18, 293-306.
- [5] Coratza, P., Giusti, C. (2005). *Methodological proposal for the assessment of the scientific quality of geomorphosites*. “Il Quaternario”, 18, 307-313.
- [6] Ćurčić, S. (2013). *Visible and invisible aspects of building the fortified palace of Smederevo and its historical significance*. “Recueil des travaux de l’Institut d’études byzantines“, L, 835-851.
- [7] Demonja, D. (2011). *Kulturni turizam: Hrvatska iskustva*. „Antropologija“, 11 (1), 181-205.
- [8] Du Cros, H. (2000). *Planning for Sustainable Cultural Heritage Tourism in Hong Kong*. „Final Report to the Lord Wilson Heritage Trust Council“, SAR.
- [9] Du Cros, H. (2001). *A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism*. “International Journal of tourism research“, 3, 165-170.
- [10] Јовичић, Д., Бранков, Ј. (2009). *Туристичке атракције – кључни елементи туристичке ресурсне основе*. „Гласник Српског географског друштва“, 89 (1), 3-20.
- [11] Lečić, N., Mitković, P., Manić, B. (2017). *Tourist valorisation of medieval fortress along the Danube river: from the Serbian perspective*. “Facta Universitatis, Series: Architecture and Civil Engineering“, 15 (3), 465-475.
- [12] Марковић, Ј., Петровић, М. (2012). *Туристичка валоризација археолошког налазишта „Виминацијум“ према моделу Хилари ду Крос*. „Зборник радова Деларманана за географију, туризам и хотелијерство“, 41, 248-262.
- [13] Миленковић, Ј. (2018а). *Антропотиени типологија Града Лесковца у функцији развоја културног туризма*. “Лесковачки зборник“, LVIII, 317-337.

- [14] Миленковић, Ј. (2018б). Валоризација културних туристичких вредности прагској језири Ниша по моделу Хилари ду Крос. „Гласник Српској географској друштва“, 98 (2), 147-173.
- [15] McKercher, R., Ho, P. (2006). *Assessing the tourism potential of smaller cultural and heritage attractions*. „*Journal of Sustainable Tourism*“, 14, 473-488.
- [16] Павловић, Д. (2001). *Наша културна добра и туризам*. Београд: НИП „Туристичка штампа“.
- [17] Рапчић-Комбол, Т. (2006). *Kulturno nasljeđe i turizam*. „*Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*“, 16-17, 211-226.
- [18] Ромелић, Ј., Марковић, С. (1994). *Туристичка географија Југославије*. Нови Сад: Природно математички факултет, Институт за географију.
- [19] Pralong, J. P. (2005). *A method for assessing the tourist potential and use of geomorphological sites*. „*Géomorphologie: Relief, processus, environnement*“, 3, 189-196.
- [20] Reynard, E., Fontana, G., Kozlik, L., Scapozza, C. (2007). *A method for assessing “scientific” and “additional values” of geomorphosites*. „*Geographica Helvetica*“, 62, 148-158.
- [21] РЗЗЗКС (2018). Регионални завод за заштитиу споменика културе Смедерево. Преузето са <http://spomenickulture.org.rs/sr/kulturna-dobra/smederevska-tvr-ava>
- [22] Станковић, С. (2003). *Туризам – заштитиа и валоризација*. Београд: Српско географско друштво.
- [23] Станковић, С. (2012). *Туристичке дестинације*. Београд: Завод за уџбенике.
- [24] Станковић, С. (2013). *Туристичка географија Србије – правци туристичких иштовања*. Београд: Српско географско друштво.
- [25] Станојловић, А., Ђурчић, Н., Павловић, Н. (2010). *Туристичка валоризација локалитета „Лазарев праг“ у Крушевцу*. „Зборник радова Географској инститишута «Јован Цвијић» САНУ“, 60 (2), 77-92.
- [26] Stamenković, I. (2005). *Mogućnost primene matrice tržišne privlačnosti-robustnosti: studija slučaja na primeru kulturnog turizma Spomen zbirke Pavla Beljanskog u Novom Sadu*. „*Turizam*“, 9, 120-123.
- [27] Visit Serbia (2018). *Smederevska tvrđava*. Преузето са http://www.visitserbia.org/srpski/destinacije/kultura/tvrđave_u_srbiji/3350-smederevska-tvrđava.html
- [28] Visit Smederevo (2018). *Smederevska tvrđava*. Преузето са <https://www.visitsmederevo.com/index.php/post/2/Smederevska-tvr%C4%91ava>

MSc Vladimir Malinić, PhD student
MSc Jelena Milenković, PhD student
*Faculty of Geography
University of Belgrade, Serbia*

VALORIZATION OF SMEDEREVO FORTRESS IN THE FUNCTION OF THE CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT

Abstract: *Cultural heritage reflects the history of the culture of one nation's life, as well as the socio-historical circumstances in which this heritage is created. Its function lies in the development of cultural tourism, where both culture and tourism have appropriate effects. The development of tourism generates income that focuses on the preservation, protection and promotion of cultural heritage, but also raises awareness of the importance of culture in the local community. The Smederevo fortress was the cultural, spiritual and literary center of Serbia during the rule of Despot Đurađ Branković, and nowadays it is an immovable cultural property of great importance and a witness to the rich history of Serbia. In order to recognize the potentials of the Smederevo fortress, tourist valorization was carried out according to the Hilary du Cros model. The essence of this model is reflected in the recognition of the possibility of including cultural heritage in the sustainable development of tourism.*

Keywords: *cultural heritage, Smederevo fortress, tourist valorization, Hilary du Cros model.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(=163.41)(497.11)(082)

316.75(=163.41)(082)

811.163.41(082)

316.774(497.11)(082)

НАУЧНА конференција Истраживање, представљање, заштита и очување културног наслеђа Србије и српског народа (4 ; 2018 ; Београд)

Култура и друштвени развој. 4, Зборник радова са 4. научне конференције Истраживање, представљање, заштита и очување културног наслеђа Србије и српског народа, Београд, 30. новембар 2018. / [уредништво Мирко Милетић, Маја Радонић]. - Београд : Мегатренд универзитет, Факултет за културу и медије, 2020 (Бор : Терција). - IV, 257 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-7747-629-8

а) Културна добра -- Србија -- Зборници б) Срби -- Културни идентитет -- Зборници в) Српски језик -- Зборници г) Србија -- Културна политика -- Зборници

COBISS.SR-ID 26109193

ISBN 978-86-7747-629-8